

**Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju**

Josip Matker

**Kulturni obrasci. Elementi razmjene kulture između
puka i plemstva u kontinentalnoj Hrvatskoj
u XVIII. stoljeću**

Diplomski rad

Mentor: dr. sc. Tomislav Pletenac, izv. prof.

Zagreb, svibanj 2018.

Sažetak

Predmet samoga istraživanja nije seljačka, ili bolje rečeno pučka, kultura nego oni elementi koji su preuzeti od plemstva. Da bi se što zornije prikazalo koji su to elementi kulture prvo treba pojasniti što se smatra pod tim pojmom. Specifičnost XVIII. stoljeća, za razliku od prijašnjih, je ta da tada nastaju revolucionarne ideje koje se tiču cijeloga čovječanstva. Prosvjetiteljstvo utire put modernizaciji, a time i procesima razvoja. Kako se umjetnost i moda šire iz jednog centra u drugi tako se i elementi pojedine kulture integriraju u drugu. U ovom bi se istraživanju moglo uzeti u obzir puno elemenata, jer je zaista dosta toga bilo u suodnosu između dviju na prvi pogled opozicijski stavljenih strana.

U radu se prije svega želi vidjeti koliko je plemićka; u ovom je slučaju teško reći građanska kultura jer gradovi u pravom smislu te riječi još ne postoje u Hrvatskoj; kultura utječe na seljačku. To se želi pokazati na primjeru života obitelji Drašković, posebno Jospia Kazimira Draškovića koji je sudjelovao u Sedmogodišnjem ratu (1756.-1763.). Plemstvo je uvijek bilo područje promatranja povijesti, isto kao seljaštvo područje proučavanja etnografije u kontekstu popisivanja predmeta i običaja. U rijetkim se radovima izlaže njihov suživot, kao da su postojala dva svijeta koja su postojala paralelno i nikada se nisu doticala.

Suodnos tih dviju, a zapravo jedne, kultura se može proučavati iz nekoliko aspekata poput književnosti, glazbe, arhitekture. Svaki pojedini element bi se mogao proučavati zasebno, ali isto tako i u cjelini sa ostalim elementima. Pisanih izvora ili usmenih kazivanja iz toga razdoblja jako malo. Svi podaci koji su sačuvani do danas su sudski spisi po arhivima, zaključci sabora ili korespondencija pojedinih osoba iz spomenutoga razdoblja. U ovome će se koristiti jedino građa pojedinih memoara iz XVIII. stoljeća. Najzanimljiviji izvori su *Annuae Adama Baltazara Krčelića* pisane od 1748. do 1767.godine.

Prostor je također određen s razlogom, jer je obitelj Drašković na njemu imala svoje posjede, pa se lako može pratiti u literaturi i izvorima. Radi se o sjevernom dijelu kontinentalne Hrvatske, ili u historiografskom krugu poznatijem kao Banska Hrvatska, dok cijela Slavonija pripada Vojnoj krajini, pa smatram da pripada pod drugu kulturu što se tiče predmetnica ovoga istraživanja. U sjevernom dijelu, danas bi to bilo područje sjeverno od Karlovca, Siska i Bjelovara, je također bila i većina plemstva u tom razdoblju tako da postoji dovoljno veliki uzorak točaka dodira unutar područja proučavanja. Osim plemićkoga života bit će prikazan i život glazbenika, posrednika koji su imali doticaja sa obje strane... Na kraju rada je pogled u ženski svijet XVIII. stoljeća.

Sadržaj

1. Uvod	str. 4
2. Josip Kazimir Drašković - dužnost kao društveni status	str. 6
2.1 Biografija Josipa Kazimira Draškovića	str. 7
2.2 Vojna karijera	str. 8
2.3 Staleška karijera	str. 10
3. Plemenitaši i glazba	str. 12
3.1 Slikovni prikazi glazbe	str. 14
3.2 Socijalni status glazbenika	str. 16
4. Prava žena u XVIII. stoljeću	str. 18
4.1 Bračna prava	str. 19
4.2 Vještice i njihov pravni položaj	str. 21
4.3 Krčelić i Škrlec o ženama	str. 23
4.4 Ženski pogled - pisma grofice Drašković.	str. 24
5. Zaključak	str. 25
6. Popis ilustracija	str. 27
7. Popis literature	str. 27

1. Uvod

Pučka kultura XVIII. stoljeća, dosta je specifična. Više bi se moglo govoriti o običajima i ponekom preostalom materijalnom artefaktu. Osim drvenih kapela u Turopolju i ornamentiranih motiva na narodnim nošnjama, prikaza seljaka na Rangerovim freskama i ponekom zapisu iz pisama grofa Sermagea, kanonika Krčelića ili grofice Drašković, ostali svjedočanstava pučkoga gotovo da ni nema. Gotovo sve pisane tragove o pučkim običajima da možemo naći tek u „visokoj“ tj. plemićkoj kulturi. Veći doprinos tome imaju sudski i pravni spisi, pogotovo oni koji se tiču seljakke bune iz 1755. godine. Isto tako i donošenja privremenog urbara 1755. godine. Detaljnije o pravnom položaju kmetova i seljaka, te bunama su se bavili Igor Karaman (1989.) i Hrvoje Petrić (2009.) u navednim djelima.

Gotovo zaboravljeni rad etnologa Mirka Kus Nikolajeva koji se bavio *seljačkim barokom*, te seljačkom umjetnošću u svom radu „Oko baroka“ se bavi Reana Senjković (1994.), objašnjavajući ne samo seljački barok već i utjecaje i putove dolaska na hrvatske prostore. Odnos između plemstva i pučke u Europi je opisao i Peter Burke u knjizi „Junaci, nitkovi i lude. Narodna kultura predindustrijske Evrope“ (1991.) u kojoj objašnjava odnos velike klase i „male tradicije“, odnos grada i sela, te ulogu karnevala; kako se prenosi narodna kultura, te kako se stvara tradicija, tj. iz kakve kreativnosti i potreba nastaje.

Isto tako pišući o narodnoj umjetnosti, konkretnije Kapeli svete Barbare u Turopolju Sanja Cvetnić navodi da slike jesu pučka djela ali su preuzeta iz visoke kulture po obrascu, tj. tip umjetnosti koji se ponavlja. Umjetnost je pučka tj. seljačka samo po izradi, dok je umjetničko rješenje nastalo u „visokoj“ umjetnosti (Cvetnić, 2008: 10-15.).

Osim arhitekture i nošnji puk, tj. kmetovi i sljaci (nema boljega termina) su umjetnost mogli „upijati“ kroz sakralna djela. Još ako ih je dao izraditi vlastelin nije bilo boljega mjesta za promidžbu. Time se bavi Peter Burke u knjizi „Očevid: upotreba slike kao povijesnog dokaza“, te o vjerskim slikama navodi: „Slike su bile puno više od samog sredstva za prenošenje vjerskog znanja; pripisivala im se čudotvornost...“ (Burke 2003:51.). Osim Bitnih vjerskih slika mjesto je također imalo ulogu u pučkom životu. Pojedine slike su se vezale uz pojedina mjesta pučke pobožnosti. „Vjernici su dugo hodočastili da bi vidjeli zavjetne slike pred kojima su se klanjali i koje su zazivali za pomoć... (Isti, 2003: 52.). Kako je i Fernand Braudel je koristio slike kao dokaz za širenje španjolskih i francuskih nošnji u Engleskoj, Italiji i Poljskoj u 17. i 18. stoljeću. Vrijednost slika kao dokaznog materijala za povijest odijevanja posve je očevidna (Isti, 2003: 85.). Zanimljivo je da svaka znanost drugačije gleda

na sliku kao na izvor istraživanja tako u zborniku „Znanost o slici: discipline, teme, metode“ Iris Därmann za primjenu slika u etnologiji piše: Slike imaju ulogu kao kulturni artefakti. One su medij pikaza stranog. Kritički pojam slike ne može riješiti problem etnografske reprezentacije. Etnologija se ne ograničava na ulogu etnografske monografije.“ (Därmann, 2006: 133-134.). Gotovo da sverasprave o likovnoj umjetnosti i naručiteljima likovnih djela govore isto *Sponzorsko djelo slavi sponzora ili ga trba slaviti* (Finci 2006: 72.)

Hrvatski je prostor uvijek bio križanje utjecaja pa se tako i umjetnički utjecaj osjetio ne samo u plemićkoj već i u pučkoj kulturi. Taj barokni utjecaj na nošnju u kontinentalnoj hrvatskoj je pratilac protureformacije. On nije zahvatio samo proizvodnju već i formu. Tako da se pojavljuju se motivi cvjetnih kitica i vrpce cvjetnih uzoraka. Barok se očituje i na feudalnim odjelima, prvenstveno u kroju i ukrasima (Gušić, 1955: 58.)

Svaki od ovih aspekata pučke umjetnosti tražio bi godine i nekoliko tomova knjiga za analiziranje, stoga će se u ovome radu mjesto posvetiti primjeru koji je kreirao kulturu na jednom manjem području. Isto tako će se dati prostora glazbi, umjetnosti koja kao takva i nema tragova u kulturi puka.

Posebno pitanje su žene u XVIII. stoljeću. Nažalost njih možemo promatrati samo iz „viskoke“ kulture. Rijetko da je tko pisao o slušknjimana, a ako i jest onda je to bilo usput ili iz potrebe. U ovom se radu donosi pogled iz ženske perspektive XVIII. stoljeća. Pisma gorfice Eleonore Drašković izvrstan su primjer ženske strane maskulinog društva XVIII. stoljeća.

2. Josip Kazimir Drašković - dužnost kao društveni status

Burni život hrvatskoga plemstva u XVIII. stoljeću odražavao se ne samo na njihove postupke već i na njihove podanike. U trenutku kada slabi moć plemstva i kada sve više raste moć vladara plemstvo se našlo u kompliciranom položaju. Za napredovanje više nije bilo dovoljno biti članom neke istaknute porodice, već su pojedinci morali biti sposobni za funkcije koje obavljaju. Dvorsko je plemstvo bilo povezano raznim kancelarijama i dužnostima pa se tako javlja činovničko plemstvo. Zahvaljujući sposobnosti na bečkome se dvoru moglo brzo napredovati. Osim u raznim službama koje su najčešće bile namijenjene nižem plemstvu, Marija Terezija (1740.–1780.) je dozvolila dolazak časnicima na dvor; naravno uz prethodnu najavu i s razlogom. Magnati XVII. stoljeća u doba prosvijećenog apsolutizma postajali su najčešće zapovjednici u vojsci, te su se njihove karijere poklapale sa vojnim dužnostima (Barker, 1982: 20.). Među njima je bio i Josip Kazimir Drašković. Njegov životopis je prepun vojnih avantura, ali i događaja iz javnog i društvenog života. Potomak stare plemićke obitelji svoju je karijeru nastavio u političkom i vojnom programu poput svoga oca i djeda koji su između ostaloga bili hrvatski banovi. Karijera koju je gradio na različitim bojišnicama diljem Europe nije ostala neprimijećena, te ga je nekoliko puta odlikovala i sama carica Marija Terezija.

Uz vojne poslove koje je obavljao u funkciji kraljevskog časnika grof Drašković je obavljao i političke Dužnosti u Hrvatskoj. Moglo bi se reći da je pripadao i „staleškom“ i „vojnom“ plemstvu (Isti, 1982: 31.). Bio je veliki župan križevačke županije, te jedan od članova komisije koja je utvrđivala štete nakon seljačkih buna 1755. godine u Hrvatskoj. Njegov život nisu pratili samo uspjesi, pa se tako njegov brak sa Suzanom Malatinski smatra štetnim za cijelu porodicu, što nije čudno jer je ona pripadala nižem plemstvu. Plemići su se najčešće vjenčavali iz sebi sličnih redova, zavisno jesu li bili grofovi, baruni ili niže plemstvo. Pripadnost visokom plemstvu iziskivalo je i velike obaveze i odgovornosti koje su išle uz sve dužnosti, tako je i grof Drašković nekoliko puta slao pisma u Beč sa raznim sadržajima. Želi je time osigurati mjesto bana Hrvatske te tako steći ne samo politički već i statusni prestiž.

2.1 Biografija Josipa Kazimira Draškovića

Premda je puno podataka iz života Kazimira Draškovića poznato neke su stvari ipak zaboravljene ili nestale pod velom vremena. Ne zna se točan datum njegova rođenja. Na nekim mjestima je to 14. ožujka 1714. godine (Hirtenfeld, 1858: 209.), dok se na drugima navodi kako je u vojnu službu stupio 1734. s osamnaest godina, dakle rođen je dvije godine kasnije (Brnardić, 2007: 24.). O školovanju Kazimira Draškovića nema podataka, ali budući da je njegova obitelj imala velika financijska sredstva nije ni isključena mogućnost da se školovao kod kuće ili u nekoj isusovačkoj školi poput muža njegove sestre, Petra Troiloe Sermagea (Jembrih, 2000.).

Već kao dječak je pratio svoga oca Ivana na ratištima, pa će kasnije to postati i njegovo stalno zanimanje. Prvi bojište mu je bilo u Srbiji i Vlaškoj (1736.–1739.), a kasnije je ratovao u Italiji tijekom Rata za austrijsko naslijeđe (1740.–1748.). Najveće je uspjehe imao u Sedmogodišnjem ratu (1756.–1763.) u kojem je bio i zarobljen, ali i poslije rata nagrađen raznim odlikovanjima (Brnardić, 2007: 24.).

Važnost u njegovome životu i u životu cijele obitelji ima i njegov brak sa Suzanom Malatinski. Ona je pripadala nižem plemstvu pri sklapanju braka je nailazio na otpor iz vlastite obitelji, prije svega od svoje majke. U izvorima iz XVIII. stoljeća navodi se da je bila lijepa i da se Kazimir Drašković financijski istrošio i zamjerio obitelji radi toga braka. Najbolju sliku o tome donosi Adam Baltazar Krčelić pišući o Suzani Malatinski 1763. godine: „Znaj, dakle, potomstvo, da mi o obitelji Malatinski nije poznato, ni kakav je ni odakle je. Priča se, da je iz liptovske županije. General grof Josip Kazimir Drašković, koji je još živ i kojega sam prije češće spominjao, živio je kao potpukovnik u pukovniji u ugarskom gradu Lipotvaru. Kako je bio ženskar i sklon ljubavnim užicima, opčara ga neobična ljepota i elegantan stas Suzane Malatinski (...) nije mogao dobiti (...) nego samo, ako je oženi, odluči se na brak s njom. To je doista bilo kobno za slavu obitelji Drašković i dovelo ju je do propasti. Generalova majka Katarina rođena Preindass nije htjela dopustiti, ni da joj Suzana dođe pred oči. Ipak ju je u Varaždinu opskrbljivala, ali dosta mršavo, tako da je Suzanin muž bio prisiljen padati u dugove za uzdržavanje i svoje žene i njezinih rođaka.“ (Krčelić, 1952: 454).

Osim vojne i staleške karijere Josip Kazimir Drašković je bio i veliki pokrovitelj umjetnosti. On je dao izgraditi dvorac u Velikom Bukovcu, a u dvorcu Brezovica kraj Zagreba je dao izraditi zidne slike na kojima su prikazi iz Sedmogodišnjeg rata. Na zidnim se

slikama nalaze vedute gradova i planovi napada bitaka u kojima je njihov naručitelj sudjelovao. Ispod se nalaze natpisi s mjestom i datumom pojedine bitke na francuskom jeziku (Brnardić 2000: 86-90). Ove su zidne slike prvi primjer slikarstva stvarnih događaja, a ne mitoloških tema (Isti, 2000: 86-90.).

Nažalost zbog nedostatka podataka ne zna se ni točan datum smrti ovoga velikog junaka. Krčelić navodi da je umro u listopadu a na drugom se mjestu nalazi da je umro mjesec dana kasnije, dakle u studenome (Hirtenfeld. 1858: 210.). O smrti grofa Draškovića Krčelić piše detaljnije u *Annuama*: „Dne 9. listopada umre u Klenovniku, primivši sakramente, grof Josip Kazimir Drašković, general pješaštva, komornik, vitez manjega križa terezijanskog reda i veliki župan križevačke županije, i to od lupanja srca. Javno je i u prisutnosti grofice priznao, da je raskalašeno živio i upao u tolike dugove (...) i molio za oprostjenje. Doista je svoju kuću ostavio opterećenu s više od 300.000 forinti, a nije živio u sjaju i raskoši. Ostavio je tri sina: Ivana Nepomuka, kapetana u banskoj Krajini, Franju, pitomca u terezijanskom kolegiju, i Josipa, koji se odgajao kod zagrebačkog biskupa; osim toga dvije kćeri.“ (Krčelić. 1952: 498.). - ovaj događaj opisuje u 1765. godini.

2.2 Vojna karijera

Moglo bi se reći da je vojna karijera grofa Josipa Kazimira Draškovića bila stalno u usponu. Već od ranih dana počeo se baviti vojskom i sudjelovati u raznim vojnim događanjima. Najvažnija priznanja koja je dobio za svoje vojne vještine su odlikovanja viteškoga reda kraljice Marije Terezije. Ovo odlikovanje je ustanovila Marija Terezija u spomen na bitku kod Kolina (18. lipnja 1756.) nakon koje je austrijska vojska dobila premoć u bitkama. Ovo je odlikovanje dodjeljivano za uspješne ratne pohode i za pobjede u određenim bitkama (Brnardić, 2000: 24-25). Grof Drašković je odlikovan čak dva puta ovim odličjem. U vojsku je stupio vjerojatno 1734. godine, a od 1736. do 1739. sudjelovao je u ratu protiv Turaka, boreći se u Srbiji i Vlaškoj. Njegovo napredovanje u vojnoj hijerarhiji počinje 1745. kada je postao potpukovnikom u 32. linijskoj pješačkoj pukovniji Forgách. S tom je pukovnijom tijekom Rata za austrijsko naslijeđe (1740.–1748.) uspješno ratovao u Italiji, a zbog toga je 1749. promaknut u pukovnika. Nakon godinu dana postao je general bojnik (Isti, 2000: 24.). Većina je vojnih dužnosti u Habsburškoj Monarhiji pripadala ili prinčevima ili

plemićima koji su vjerno zagovarali carsku politiku, a nerijetko su veliku ulogu igrale i obiteljske veze (Barker, 1982: 60.).

Drašković se najviše istaknuo u Sedmogodišnjem ratu (1756.-1763.), prvo u bici kod Lobositz u listopadu 1756. godine. Sudjelovao je u bici kod Praga u svibnju 1757. godine, gdje je sa svojim četama uspješno držao obranu grada od Prusa (Brnardić, 2007: 25.). Sudjelovao je i u pobjedi nad Prusima kod sela Moys pokraj Görlitz u rujnu 1757. godine. U vojnim je pohodima predvodio banske krajišnike. Potkraj godine u prosincu 1757. godine general Drašković je sudjelovao u bici kod Leuthena. Potom je uslijedio sukob kod Olmutza, 1758. godine, nakon kojeg je Draškovićeva hrabrosti odlučnost u bitkama nagrađena caričinim odlikovanjem. Ponovno se istaknuo 1760. godine prilikom zauzimanja tvrđave Glatz. Zahvaljujući vještom manevriranju Draškovića vojnim snagama austrijski general Laudon je zauzeo tvrđavu. Iste je godine Drašković u bici kod Torgaua, a 1761. vodio vlastite zode u gornjoj Šleskoj sa zadaćom zaštite Moravske. Odbio je pruske napade kod Zückmantela, prisilio je generala Ziethena na povlačenje iz Šleske i ponovno zauzeo grad. Godine 1761. Drašković je zauzeo Schweidnitz. Nakon pokreta Fridrika II., general Laudon je saznao da tu vitalnu utvrdu brani mali broj pruskih vojnika. Austrijski su juriši dva puta bili odbijeni, ali uz posebno zalaganje časnika izveden je uspješan proboj, te su do jutra bila su zauzeta sva vanjska utvrđenja. Sljedeće godine u bici kod istog mjesta podmaršal Drašković je bio zarobljen. Godine 1763. je oslobođen i promaknut u čin generala topništva, a za zasluge tijekom čitavog rata odlikovan je Komanderskim križem Reda Marije Terezije. Osim toga Drašković je bio postavljen i za zapovjednika Transilvanije (Erdelja).

No Josip Kazimir Drašković nije ratovao samo po Europi. Tako je prilikom izbivanja tzv. Podravska buna 1755. godine morao intervenirati sa svojom vojskom da bi spriječio pobunjenike. Većinom su to bili seljaci izazvani povećanjem feudalnih tereta. Treba spomenuti obranu Varaždina od pobunjenika i smirivanje uplašanih građana: *„U tim prilikama samim je gradom zapovijedao general grof Josip Drašković, a pojedinci su primali od njega naredbe. On dade popraviti oštećene gradske zidine, a kad je saznao, da se ona prije spomenuta četvrta skupina pobunjenika zadržava u Velikom Otoku, skupi četvu, kakvu je mogao od svojih ljudi iz Bukovca i od ljudi grofa palatina Ludovika de Batthyány iz Ludbrega, požuri se, da suzbije žestinu bune i da je smjesta uguši.“* (Petrić, 2009.).

Plemićka vojska, tj. banderij grofa Draškovića se sastojao od konjanika i pješaka. Broj Draškovićevih vojnika bio je velik isto kao i onaj zagrebačkog biskupa a trebao je dočekati i kraljicu Mariju Tereziju prilikom posjete Zagrebu 1755. godine ali je to otkazano. Tom je prilikom grof Drašković želi postrojiti 500 pješaka 200 grenadira i 200 konjanika s vojničkom

vježbom kao pukovniku (Krčelić, 1952: 134.). Neke od svojih suboraca dao je naslikati, a portreti časnika su ukrašavali dvorac Trakošćan (Balog, 1993: 230.).

2.3 Staleška karijera

Ako je pojedinac htio napredovati na dvoru trebao je usvojiti način ponašanja i biti sposoban da može utjecati na tuđa mišljenja i sudove. Tako su plemići na dvoru prvenstveno *gentelmeni*, koji su svoj viteški oklop zamijenili lijepim manirama i ophođenju sa dvorskim damama (Matasović, 1921: 25.). Više nema „starog“ dvorskoga plemstva, već je ono evoluiralo jer se „povlasti“ više ne temelje na „pravu“, nego na vladarskoj milosti, i sposobnosti plemića pa bi se lako moglo zaključiti da je plemić jednak kraljevskom činovniku. Plemići više nisu sam kraljevska svita već imaju odgovorne funkcije na dvoru (Isti, 1921: 32.). U XVIII. stoljeću više nije bilo tolike opasnosti od Turaka pa je plemstvo moralo, osim ratovanja, naći i novi izvor prihoda. Tako su oficiri bili ti koji su stvarali novu hrvatsku aristokraciju dok se staro plemstvo povlačilo u svoje dvorce (Isti, 1921: 54.). Josip Kazimir Drašković je uz vojnu karijeru imao u stalešku karijeru, prvenstveno u Hrvatskoj. Oženivši se Suzanom Malatinski poduzeo je sve da se njezina obitelj dobro situira i dobije viši položaj u društvu. Krčelić navodi da je zbog tog braka neka promaknuća dobio sa zakašnjenjem. Mišljenje o tom braku pokazala je i sama kraljica to je u Krčelić posebno naglasio: *„Mного novca i časti, koje su bile podjeljivane i koje bi inače bio dobio zbog tolikih svojih zasluga, izgubio je s istog razloga: što se bez privole dvora, mimoišavši najslavnije obitelji, povezao s tom Suzanom. Kasno je uočio svoju pogrešku, kad je g. 1750. vidio, da Njezino Veličanstvo, dok se nalazio u Ptuju, nije dopustilo Suzani pristup preda se, iako su se, doduše pogrešno, nadali, da će to uspjeti, jer se za nju bio zauzeo zagrebački biskup Franjo Klokušicki.“* (Krčelić, 1952: 454.).

Grof je Drašković obavljao razne dužnosti u političkom životu Hrvatske. Bio je na čelu odbora koji je pripremao kraljičin dolazak u Zagreb 1755. godine (Isti, 1952: 135.), te je predsjedao odborom za naknadu štete seljacima nakon bune iste godine (Isti, 1952: 264.). Bio je imenovan i u odbor za izradu stalnoga urbara te je predlagao ideje za njegovo sastavljanje. Dužnost hrvatskoga bana - funkciju koju su vršili njegov otac i djed - nije nikada dobio iako je nekoliko puta pokušao doseći ali nije uspio. O tome ima zanimljiv odlomak u *Annuama*:

„General grof Drašković krene u Beč, tobože da ishodi sebi odlazak u tabor i da zahvali, što je postao veliki župan križevačke županije, a uistinu i stvarno zato, da bi mogao postati ban ili, ako bude imenovan Palffy ili de Nadasdy, barem podban.“(Isti, 1952: 278.). Prije toga je 1756. godine imenovan velikim županom križevačke županije, funkcija na kojoj je ostao do smrti (Isti, 1952: 269.). S te je pozicije bio kandidiran na Saboru uz grofa Nikolu Erdodyja imenovan za bansku kandidaturu kao domaći plemić (Isti, 1952: 279.). Funkciju na mjesto velikoga župana križevačke županije i sama restauracija županije provedeni su tek 1763. godine kada se grof Drašković vratio iz Sedmogodišnjega rata. Na ovoj poziciji nije uspio provesti veće poslove jer je krajem 1765. godine umro. No prije smrti za zasluge tijekom čitavog Sedmogodišnjeg rata odlikovan je Komanderskim križem Reda Marije Terezije. Neposredno nakon toga grof Drašković je postavljen i za zapovjednika Transilvanije (Erdelja) (Brnardić , 2007: 25.). Svojim odlukama je utjecao na politički život Hrvatske sredinom XVIII. stoljeća, njegovi su postupci doveli do smirivanja seljačkih buna 1755. godine, iako ponekad vođene čvrstom rukom svakako je znao situaciju dovesti u red o čemu svjedoče i brojni opisi kod Krčelića.

Promjene koje su se dogodile u društvenom životu i životu na dvoru početkom, a posebno sredinom XVIII. stoljeća utjecale su i na hrvatsko plemstvo. Plemići - pripadnici obitelji čiji su članovi stvarali povijest njihovih zemalja – više nisu mogli dobiti funkciju na dvoru, u vojsci ili bilo kojoj činovničkoj službi ako nisu bili sposobni za tu dužnost. Sitnije, činovničke, poslove su obavljali tzv. armalisti, tj. plemići koji nisu imali nikakvih sredstava osim potvrde plemstva. Velikaši su si mogli priuštiti veću naobrazbu i oni su najčešće imali i najveće funkcije u političkom i vojnom životu kraljevstva. Grof Josip Kazimir Drašković svoju je karijeru izgradio, kao i većina njegovih predaka, na bojnopolju. Nije se bavio samo vojnim dužnostima već i politikom i sudjelovao je u društvenom životu Hrvatske. Brojni su ostaci iz njegova vremena u dvorcima i gradskim palačama obitelji Drašković. Posebno treba istaknuti i Draškovićev brak sa Suzanom Malatinski koja je vjerojatno bila sposobna žena. Zahvaljujući svojim vojnim i političko-društvenim vještinama Josip Kazimir Drašković se stavlja u prve redove osoba koje su oblikovale tijek Hrvatske, ali i Europske povijesti u prvoj polovici XVIII. stoljeća. Promjene u društvenom i kulturnom životu na dvoru i u većim gradskim središtima, poput Varaždina i Zagreba u Hrvatskoj, utjecali su i na promjene u obrazovanju plemstva. U XVIII. stoljeću su se zahtijevale vještine i znanja koje je Drašković svakako imao. Karijera mu je imala stalni uspon a upisao se, čak dva puta, u viteški Red Marije Terezije; time mu je bila priznata vojna odlučnost i sposobnost u cijeloj Monarhiji.

Nažalost zbog malo podataka nisu poznati neki detalji iz njegova života; no ipak je najviše toga znano o vojnim uspjesima, područje u kojem je i bio najaktivniji.

3. Plemenitaši i glazba

Za razliku od bogatog glazbenog programa XVII. stoljeća u Dalmaciji, polako početkom te sve više u XVIII. stoljeću dominaciju na kulturnome polju kada je glazba u pitanju preuzima sjeverni dio hrvatskih zemalja, tj. zemalja koji je u sklopu Habsburške Monarhije. I glazbeni je život tako pod utjecajem centra, prije svega Beča, koji od sredine XVIII. stoljeća polako postaje centar glazbenoga života Europe, da bi krajem XVIII. i kroz cijelo XIX. stoljeće bio glazbeni centar cijeloga svijeta.

Da glazba u Hrvatskoj nimalo ne zaostaje za tadašnjim glazbenicima u Europi, zapravo da čak i prednjači u donošenju novih stilova, poput vojne glazbe, zbornika crkvenih pjesama, kao što je zbornik *Chitara octochorda*, koji je izdan čak tri puta: 1701. i 1723. godine u Beču i 1757. godine u Zagrebu. Osim crkvene glazbe postojali su i privatni orkestri koje su velikaši imali na svojim posjedima poput slugu koji su svirali da bi zabavili svoje gospodare (Andreis, 1974: 165.). U većim gradovima poput Zagreba i Varaždina glazbeni život je bio – osim privatnih glazbenika u plemićkim palačama – prije svega povezan s misnim slavljem u većim crkvama i u zagrebačkoj katedrali koja je imala stalnog orguljaša i pjevače. Osim katedrale orguljaša je imala i crkva sv. Marka na Gornjem gradu (Blažeković, 1989: 116.).

Glazba koja se odvijala u plemićkim palačama u gradovima i dvorcima na posjedima bila je svjetovnog karaktera i slijedila je više modu nego tradiciju koja se teško odvajala od crkvene glazbe. Tako kanonik zagrebačkoga Kaptola Adam Baltazar Krčelić razne balove i maskenbale u Zagrebu naziva „raskalašenošću“ (Krčelić, 1953: 129.). Iako cijelu situaciju smatra nemoralnom ne libi se napisati nekoliko redaka više o karnevalima i pokladnim zabavama, te sve nazvati „nemoralnim“ (Krčelić, 1953: 225.). U XVIII. stoljeću kada se plemić ili bilo koji glazbe željan čovjek htio malo zabaviti morao je ili znati svirati neki instrument, pod uvjetom da ima novaca da ga kupi, ili je mogao platiti glazbenike koji su svirali, tako Josip Matasović opisujući XVIII. stoljeće navodi „... Još se zimuje kod kuće,

zove pak susjede, propleše noć uz dvije violine i cimbal (Matasović 1921: 158.). O bogatom glazbenom životu na dvorcima i u palačama svjedoče arhivski i slikovni izvori koji se nalaze u dvorcima i fondovima obitelji Drašković. Prva je vojna glazba došla na europsko bojište s barunom Trenkom i njegovim pandurima, a bila je predstavljena Mariji Tereziji u Beču (Bauer 1991: 59.).

Kao pokrovitelji umjetnosti Draškovići se stavljaju u prvi red plemstva još u XVII. stoljeću. Obitelj pripada magnatima, te tako kao najbogatiji sloj u zemlji djeluju kao naručitelji i na umjetničkom polju. Obitelj Drašković je imala nekoliko grana stoga su njezini pripadnici živjeli u nekoliko dvoraca. Do sredine XVII. stoljeća kada je Hrvatsku zahvatilo više seljačkih buna živjeli su u dvorcima na svojim posjedima. Jedno od najčešćih sjedišta obitelji Drašković bio je dvorac Klenovnik, gdje se nalazio plemićki banderij obitelji. Od drugih dvoraca pojedine grane obitelji živjele su u Brezovici, Trakošćanu i Velikom Bukvcu, te u palači u gradu Varaždinu. Osim ovih posjedovali su druga imanja od kojih je najvažnije Božjakovina u kojoj je bio dvorac. U Trakošćanu se nalaze portreti časnika koji su služili s grofovima u vojsci i bili stalni postav njihove plemićke vojske. Uz zbirku oružja i zastava iz XVIII. stoljeća u dvorcu je i prvi prikaz vojne muzike na tzv. „Maloj genealogiji“ iz 1755. godine (A[nđela] Ht[Horvat], 1995.b: 358.). Dvorac najbliži gradu Zagrebu je Brezovica. Posjed koji je često mijenjao vlasnike, da bi 1680. godine postao vlasništvo Draškovića. Specifičan je po centralnoj dvorani u kojoj se nalaze zidne slike koje prikazuju bitke iz sedmogodišnjeg rata u kojem su sudjelovali Josip Kazimir Drašković (1716.-1765.) i njegov sin Ivan Nepomuk (1740.-1787.). Ispod prikaza bitaka su natpisi mjesta i datumi kada su se bitke vodile. Prikazani gradovi, mjesta, vojne operacije, uniforme i nošnje (A[nđela] Ht[Horvat], 1995.a: 122.). Članovi obitelji su većinom boravili u dvorcima na svojim posjedima, ali su također, a posebno za zimskih mjeseci boravili u palačama u gradu. Najpoznatija je palača Drašković u Varaždinu. Palača Drašković je važna i po tome jer je u njoj bila smještena „vlada“ grofa Franje Nadasdyja sve do požara 1776. godine.

O bogatom glazbenom nasljeđu Draškovića svjedoče bogati arhivski izvori i glazbala koja su ostala nakon dijeljenja imovine među djecom pojedinih članova ili prilikom popisa obiteljske imovine. Tako je u Klenovniku bilo nekoliko glasovira, violina i jedna harfa (Perči, 2003: 171.). Draškovići su imali brojne glazbenike još u XVIII. stoljeću, a uz politički svoje su djelovanje nastavili i u kulturnom životu Varaždina i Zagreba. Tako je prilikom osnivanja Musikvereina 1827. godine grof Franjo II. Drašković darovao nekoliko violina, viola, violončela, roga i timpane (Perči, 2003: 172.). Osim velikog broja glazbala i glazbenika koji su svirali za njih Draškovići su imali u svojim bibliotekama najsuvremenije skladbe

tadašnjega glazbenog svijeta. Tako se u klavirskoj knjižici Julijane Drašković mogu naći skladbe Wolfganga Amadeusa Mozarta i Josefa Haydna (Perči, 2003: 175.).

Glazbenici su bili česta pojava u dvorcima obitelji Drašković, najčešće tretirani kao sluge koji su imali status kao i kuhari i spremačice. Osim što su zabavljali gospodare morali su raditi, tako su neki glazbenici bili i vojnici ili pomoćnici u kuhinji ili su obavljali neke druge poslove.

3.1 Slikovni prikazi glazbe

Kao ukras nekoliko prostorija u dvorcima hrvatskih plemića često se mogu vidjeti zidne slike. Na tim slikama mogu biti mitološki prikazi božanstava ili neki prirodni motivi. No nerijetko se mogu vidjeti i prikazi iz svakidašnjega života. Takve su zidne slike u dvorcu Brezovica, ali i u dvorcu Miljana, u kojem se na zidnoj slici nalazi i svirač roga (Katalinić, 2005: 98.). Svakako najpoznatije zidne slike se nalaze u centralnoj dvorani dvorca Brezovica. Osvrnuvši se na sam dvorac te na dvorsku kapelu koja se nalazi u perivoju oko dvorca sa napisanom 1776. godinom te na župnu crkvu u Brezovici koju su također dali ukrasiti grofovi Draškovići lako se može zaključiti da su i zidne slike u dvorcu nastale u II. polovici XVIII. stoljeća. Na zidnim slikama prevladavaju prirodni tonovi poput zelene, smeđe i žute, popisa slika, tj. bitaka koje su na njima prikazane i potpisane datumima i to na francuskome jeziku; tako su prikazane bitka kod Lobositz, kod Leuthena, Praga, Görlitz, Olomouca, Leignitz, Glatza i Sweidnitz. Teme slika nisu mitološke već su to realni prikazi bitaka. Osim prikaza bitaka u nišama prozora nalazi se naslikana tadašnja oprema vojnika korištena u ratovanju. Posebnu pažnju privlači niša prozora u kojoj se nalaze naslikani instrumenti koje su koristili glazbenici u ratnim pohodima (Slika 1. a, b.). Na lijevoj se strani niše nalaze naslikana dva roga, dvije flaute, dvije oboe, fagot, činele i triangel, a na desnoj strani su naslikane dvije trube i zastava koja je bila oznaka plemićke vojske, tj. banderija. Zanimljivo je da se ista glazbala koja su naslikana u niši na lijevoj strani nalaze i u sastavu glazbenika na tapiseriji u Trakošćanu (Slika 2. i slika 3.). Na tapiseriji u Trakošćanu prikazan je komorni puhački sastav od osam glazbenika, u prvom redu su četiri svirača oboe, iza njih su na krajevima dva fagotista a u sredini su dva svirača roga (Šaban, 1972: 32.). Zanimljivo je da je prikaz vojne glazbe, tj. glazbenika s instrumentima poslaganim među vojnim četama, prvi prikaz vojne

glazbe u Europi (Šaban, 1972: 33.). Vjerojatno su tapiserije u Trakošćanu i zidne slike u Brezovici nastale u isto vrijeme ili su slike iz Brezovice nastale pod utjecajem slika iz Trakošćana, no svakako poslije Sedmogodišnjega rata, dakle poslije 1763. godine.

Slika 1. a, b. Glazbala na zidnim slikama u nišama prozora u dvorcu Brezovica. (Izvor: snimio Josip Matker.)

Slika 2. Čete prikazane na tapiseriji u Dvorcu Trakošćanu. (Izvor: preuzeto iz: Šaban, Ladislav. Glazba u dvorovima Draškovića u 18. stoljeću. [2. izdanje u: *Arti musices*. God 36. br1. Zagreb, 2005: 6.]).

Slika 3. Detalj tapiserije iz dvorca Trakošćana; prikaz vojne glazbe. (Izvor: preuzeto iz: Šaban, Ladislav. Glazba u dvorovima Draškovića u 18. stoljeću. [2. izdanje u: *Arti musices*. God 36. br1. Zagreb, 2005: 7.]).

3.2 Socijalni status glazbenika

Budući da je u palačama i u dvorcima bilo puno glazbenika sigurno je i njihov umjetnički položaj bio drukčije tretiran od ostalih slugu. Glazbenici su u prvom redu bili sluge koji su služili za zabavu plemiću prilikom njegovoga boravka u palači ili prilikom nekoga događanja poput maskenbala ili ugošćivanja drugih plemića ili uzvanika. U svojoj studiji *Sociologija jednog genija* o najpoznatijem glazbeniku XVIII. stoljeća Wolfgangu Amadeusu Mozartu (1756.-1791.) Norbert Elias prikazuje socijalni poredak i donosi mjesto glazbenika u društvenom životu druge polovice stoljeća. Tako zorno ilustrira dio o glazbenicima: „Ljudi koji su djelovali na tom području ovisili su o Njemačkoj, kao i u Francuskoj, još uvelike o naklonosti, patronaži, pa tako i o ukusu dvorsko-aristokratskih krugova (kao i gradsko-građanskih patricijata, koji su se orijentirali prema njima). Zaista, do u Mozartovu generaciju glazbenik, koji je želio biti priznat kao ozbiljan umjetnik i ujedno u prilici da prehranjuje sebe i svoju obitelj, morao je pronaći za sebe poziciju unutar mreže dvorsko-aristokratskih institucija i njihovih izdanaka. Nije imao drugog izbora. ... Ono što nazivamo kneževskim dvorom u biti je bilo i ostalo kneževsko domaćinstvo. Za tako veliko domaćinstvo glazbenici su bili jednako neophodni kao i slastičari, kuhari ili sobari, te su u dvorskih statutarhim hijerarhijama obično i uživali jednaki položaj. Bili su, kako se to pomalo prezrivo izražava, „pridvorice“. Većina glazbenika bila je zadovoljna opskrbom, baš kao i drugi pripadnici građanskog sloja na dvoru. ... To je, dakle, bio čvrst sklop, okvir za razvoj

svakog individualnog glazbenog dara. Jedva je moguće razumjeti tadašnju vrstu glazbe, njen “stil”, kako se to često naziva, ako si jasno ne predočimo taj preduvjet. ... Većina ljudi koji su se odlučili za glazbeničku karijeru po svom podrijetlu nije bila plemenita, dakle, u našoj terminologiji, pripadala je građanskom sloju. Ako su unutar dvorskog društva htjeli napraviti karijeru, dakle, pronaći šanse za razvoj svog talenta kao izvođači ili skladatelji, morali su se na odgovarajući način uklopiti u svoju nisku poziciju, podređenu dvorskom kanonu ponašanja i doživljavanja, ne samo u pogledu glazbenog ukusa, već i odjećom svojim ljudskim osobinama. ...“ (Elias, 2007: 30-33.). Glazbeno se znanje i umijeće sviranja instrumenata prenosilo s oca na sina, a smatralo se zanatom u okviru umjetnosti isto kao i izrada glazbenih instrumenata. Tako je i Wolfgang sve potrebno znanje dobio od oca Leopolda, prema kojem je osjećao revolt jer nije gradio jedinu tada uspješnu karijeru, a to je bilo dvorsko društvo, već se opirao takvom načinu života (Elias, 2007: 58.). Budući da je i Mozartov život glazbenika bio pun uspona i padova s obzirom na društvo u kojem je djelovao, ne treba se tada čuditi da su vjerojatno svi glazbenici koji su djelovali na dvorovima Draškovićā bili zaduženi za još neke poslove. Glazbena jecproizvodnja bila odraz plemićkih želja i ukusa. Ili kako bi opisujući Mozartov život Elias rekao: „Zanatska umjetnost (s njenim izdankom dvorske ili službene umjetnosti): umjetnička produkcija osobno za poznatog nalogodavca, socijalni znatno više rangiranog od proizvođača umjetnosti (velika razlika u moći). Podređivanje fantazije proizvođača umjetnosti kanonu nalogodavčeva ukusa. Umjetnost nije specijalizirana, već je funkcija za druge socijalne djelatnosti potrošača (pretežno kao dio statusne potrošnje ili statusne konkurencije). Jače naglašen socijalni, a slabije individualni karakter umjetničkih proizvoda simboliziran kroz ono što nazivamo “stil”.“ (Elias, 2007: 131.).

4. Prava žena u XVIII. stoljeću

Položaj žena u XVIII. stoljeću nije bio nimalo lak. Njihov je društveni status bio uvjetovan rođenjem ili udajom. Posebna su kategorija bile redovnice, jer su one pripadale povlaštenom društvenom sloju. Rođenje u plemićkoj ili bogatoj građanskoj obitelji značilo je i dostupnost obrazovanju. Obrazovanje su žene stjecale i u samostanima. Osim redovnica u samostanima su živjele, najčešće sve do udaje, i kćeri plemića i bogatih građana. Žene su svoja prava osim rođenjem stjecale i udajom; nerijetko se siromašna, ali lijepa mlada žena udala za starijega muškarca te tako došla u poziciju veće moći i položaja. Svoj pravni status žene su dobivale najčešće preko bračnih veza. Mogle su u određenim poslovima odlučivati umjesto muškaraca; i to jedino u njihovoj odsutnosti. Takve „povlastice“ odnosile su se na žene građana i sitnih plemića. Velikašice su koliko-toliko mogle same odlučivati, posebno ako su bile udovice i ako su u miraz donijele veliku imovinu. Većina obrazovanih žena XVIII. stoljeća pripada plemićkome staležu, a taj su položaj najčešće stekle rođenjem te u malo slučajeva brakom. Pučanke koje su imale već obrazovanje bi se često okretale „magijama“ te su u patrijarhalnome društvu sve do sredine stoljeća bile progonjene i mučene te optuživane da su „vještice“. Proces progona vještica završio kraljevskim zakonom Marije Terezije. Ideje prosvjetiteljstva koje su zahvatile i Habsburšku Monarhiju i njezine rubne dijelove, poput Hrvatske i Slavonije donijele su ženama lakši položaj. Ipak time se nije promijenio i njihov socijalni status. Njihov je život bio određen spolnim aspektom, bez obzira na obrazovanje ili ekonomsku moć. Brakovi XVIII. stoljeća su često bili dogovarani, često bez mišljenja žena o tome. Bračna „isplativost“ je bila pokretač čestih ženidbi ne samo i „ambicioznih“ građana već i plemića. Tome je pridonosila i velika smrtnost ljudi općenito. Dok su muškarci ginuli u ratovima i smrtnost žena je bila velika, osobito u trudnoći i pri porodima; jer nije bilo prevelikih higijenskih uvjeta. Polovicom XVIII. stoljeća se to počinje polako mijenjati, te žene već 1723. godine dobivaju veća prava oko nasljeđivanja, a sredinom stoljeća su ukinuti i zakoni o vješticama.

4.1 Bračna prava

Brak u XVIII. stoljeću osiguravao je ženama imovinsku, socijalnu i pravnu stabilnost. Većina se brakova sklapala u istom društvenom položaju, s jasnim granicama o staleškoj pripadnosti. Vlasništvo koje su žene donosile u bračnu zajednicu ostajao je u njihovom vlasništvu sve do smrti. Josip Matasović u knjizi „Iz galantnog stoljeća. Kulturnohistorijski fragmenti“ donosi pravni položaj žena: „*Stanovito javno pravna funkcija pripadaše ženama i po tipartitu, a u XVIII. stoljeću kodificiralo se ono što je u XVII. stoljeću uvriježilo praksom. Čl. X. – 1725. kazivaše naime među ostalim: Actio ad poenam Actus Majoris potentiae, si casus emergat, competit etiam Uxoribus, vel Viduabus Nobilium indubitatorum etiam si secus quod Natales suas Ignobiles fuerint, quis Uxor suquitur conditionem Mariti, et Vidua nomen Mariti sui gerens, Bonisque, Maritalibus immanens, repraesentat ipsum Maritum, quemadmodum itaque non obstante sua Ignobilitate, jure repraesentationis Bona Mariti possidere, ita contra injustos aggressores eodem, quo Maritus Processu uti potest...*

Ali kod baštine jedna ili više kćeri dobivaju n. pr. u Turopolju samo četvrtinu nepokretnog imetka svojih roditelja (quarta puellaris, filialis). Četvrtnjaci (quartalitii) zvahu se uživaoci takvog nasljedstva; a mogli su poteći i iz braka plemkinje s neplemićem, kad je bila po srijedi izričita privola roda.

Kazneno djelovanje [valjda aktivno sudjelovanje u pravnim postupcima] po aktu više vlasti, ako se pojavi slučaj, pripada čak i suprugama ili udovicama nesumnjivih plemića, čak i ako njihovi roditelji nisu bili plemići; takva žena ima isti status kao muž, a udovica koja nosi ime svojega muža i koja ostaje na bračnim dobrima predstavlja samoga muža, pa zbog toga bez obzira na svoje neplemičko podrijetlo po pravu predstavljanja može posjedovati dobra svojega muža i protiv protuzakonitih napadača pokrenuti isti postupak kao muž.“ (Matasović, 1921: 39-40.).

Nisu samo žene bile te koje su tražile imućne muževe; većina je plemića, pogotovo osiromašenih, bila u potrazi za dobro stojećim udovicama ili starijim bogatašicama („Plemići, da prikupe sto više imanja rado bi se ženili i udovicama (osztaulena udova!) te Magjaricama, Švabicama, kako pokazuju tolike genealogije naše vlastele u tom stoljeću. Tako se gomilalo i gomilalo.“) (Isti, 1921: 152.).

Primjer za brak među različitim staleškim pripadnostima je i brak između grofa Josipa Kazimira Draškovića i njegove supruge Suzane Malatinski. O tome piše i Krčelić donoseći

sve probleme koje zbog toga imao spomenuti grof: „Znaj, dakle, potomstvo, da mi o obitelji Malatinski nije poznato, ni kakav je ni odakle je. Priča se, da je iz liptovske županije.

General grof Josip Kazimir Drašković, koji je još živ i kojega sam prije češće spominjao, živio je kao potpukovnik u pukovnijij u ugarskom gradu Lipotvaru. Kako je bio ženskar i sklon ljubavnim užicima, opčara ga neobična ljepota i elegantan stas Suzane Malatinski (...)40 nije mogao dobiti (...)41 nego samo, ako je oženi, odluči se na brak s njom. To je doista bilo kobno za slavnu obitelj Drašković i dovelo ju je do propasti. Generalova majka Katarina rođena Preindass nije htjela dopustiti, ni da joj Suzana dođe pred oči. Ipak ju je u Varaždinu opskrbljivala, ali dosta mršavo, tako da je Suzanin muž bio prisiljen padati u dugove za uzdržavanje i svoje žene i njezinih rođaka (....)42 Za njezina prvoga muža trebalo je kupiti promaknuće (tada je naime bio samo desetnik), pa mu je kupljen kapetanski čin, a tako isto i njegovu bratu ili drugom Malatinskom, koji je kasnije prebjegao k pruskom kralju. Grof je na sebe navukao ne samo gnjev svoje majke, koju je ublažio tek malo prije njezine smrti, nego i gnjev svojih rođaka i svojte. Osim toga otuđile su se od njega i druge obitelji. Tako je zbog te kobne ženidbe dobio sa zakašnjenjem i postignuta promaknuća. Mnogo novca i časti, koje su bile podjeljivane i koje bi inače bio dobio zbog tolikih svojih zasluga, (str.580) izgubio je s istog razloga: što se bez privole dvora, mimoišavši najslavnije obitelji, povezo s tom Suzanom. Kasno je uočio svoju pogrešku, kad je g. 1750. vidio, da Njezino Veličanstvo, dok se nalazio u Ptuju, nije dopustilo Suzani pristup preda se, iako su se, doduše pogrešno, nadali, da će to uspjeti, jer se za nju bio zauzeo zagrebački biskup Franjo Klobušicki iz obzira prema vjeri. (Njena se naime majka sa šest kćeri bila odrekla Luthera i prigrllila rimokatoličku vjeroispovijest.) Uz velike troškove prihvatiše se posla, da dokažu staro plemstvo Malatinski (jer je kraljica bila obećala, ako se ono dokaže, da će Draškovićevu ženu odlikovati redom zvjezdanog križa). Grofov tajnik Horvatović, koji je više puta bio poslan u Liptov, donese konačno potvrdu tamošnje županije o plemstvu. Teže je bilo dokazati rodoslovlje i starinu plemstva.

Kad se godine 1756., njih oboje obratilo na mene, uputio sam ih, neka razvide, da li bi se sličnosti prezimena, Malatinski mogli povezati s obitelji Malatinezi. Malatinezi de Balatinez bila je stara obitelj u Slavoniji, slavna zbog visokih časti ; neki su naime od njih imali čast podbana. Kad je prodrila k nama Lutherova nauka, Malatinezi su zajedno sa Zrinjskim, kako potvrđuju spisi i isprave, prigrllili tu novotariju. Pošto se Zrinjski vratio na rimokatoličku vjeru, Malatinezi se iz ljubavi prema novoj vjerskoj nauci odseliše u krajeve, gdje su mogli ispovijedati svoje luteranstvo. Neka dakle razvide, ne potječu li od te obitelji, premda su, promijenivši jezik, nazvani Malatinski (...)43

To je dakle i takva je podrijetla Suzana, koja je, nije tome davno, postala grofica Drašković. Ona ima pet sestara: Apoloniju, stariju od sebe, koja se morala vratiti u Ugarsku i koja je predana grofici Szecseny (...)44, Kristinu koja je g.1760. umrla u Varaždinu (...)45, Elizabetu, djevojku Eleonoru i N.N. Sve se one odlikuju ljepotom i bolje su odgojene od Suzane (...)45

Od njih je Elizabetu uzeo za ženu gospodin Žigmund Vojković bilo na nagovor grofice Sermage ili iz želje, da dođe u svojtu s generalom Draškovićem, ili, napokon, da učini po volji banu, koji je bio sklon Suzani (...)46. Sklopivši brak s Elizabetom, Vojković potroši dosta novca, kako bi podigao svoju obitelj postizavanjem viših položaja. I doista, g. 1750. prilikom imenovanja velikog broja oficira u banskoj Krajini postade najprije kapetan konjaničke čete, malo kasnije major u konjaničkoj pukovniji, a g. 1757. njezin potpukovnik zbog novca, koje je dijelom darovao, dijelom uzajmio Njezinu Veličanstvu, kako sam gore spomenuo.“(Krčelić, 1952: 455.).

4.2 Vještice i njihov pravni položaj

Većina žena koje su optužene da se bave čaranjem i da su vještice često su bile slabijeg materijalnog statusa. Većina ih je za svoje postupke, tj. davanje usluga bilo optuženo na raznim plemićkim sudištima, a potom mučeno i spaljeno. U najvećoj mjeri radilo se o siromašnim kmetkinjama. Osim kmetkinja za čarobnjaštvo su koji put bile optužene i žene iz sitnog, tzv. šljivarskog plemstva. Žene su čaranju pribjegavale uglavnom radi praznovjerja. Čak su i neke aristokratkinje bile opsjednute tim poslom, ali zbog moći i negacije na sudovima su često optužbe protiv njih bile odbacivane (Matasović, ²2008: 15.). Umijeće proricanja je provodilo na razne načine; čitanjem s dlana, gledanjem u prsten, vješanjem vode u posudi iznad sudova i sl. Uz gatanje vještice su spravljale i razne čarobne napitke od biljaka i mirisnih trava, a u kući su imale osim „ljekovitih“ sastojaka i razne amajlice (Isti, 2008: 16.).

Na području Vojne krajine nije bilo vještica, barem ne koliko je poznato iz sudskih parnica jer nema podataka, a i stanovništvo se protivilo praznovjerju. Suđenje je išlo preko službene institucije, inkvizicije, koja je provodila istragu i raspravu o pojedinom slučaju. Za slučajeve čarobnjaštva najviše su optuživane žene, od kojih je ne mali broj bio udovica. One su bile bez pravne zaštite koja je pripadala muškom članu obitelji. Žene su u optužbama

nazivali „sagae“, a muškarce „magus“. Spisi sa suđenja su bili dvojezični, pri čemu je hrvatskim pisana izjava optuženika. Čin čaranja je mogla prijaviti bilo koja osoba ili gradski tužitelj, te je nakon ispitivanja slijedilo mučenje uz prisustvo liječnika i dva suca. Mučitelj je uvijek bio muškarac, a postojalo je nekoliko stupnjeva mučenja, od pokazivanja mučila do smrti. Na mučenjima su suci tražili priznanje ili đavolju oznaku¹. U oba slučaja bi suđenje završavalo smrću tužene osobe (Isti, 2008: 17.).

Suđenja vještica su se vršila po pokrajinama, jer nije postojao jedinstveni zakon na području cijele Monarhije. Centralizacijom Monarhije je kraljica Marija Terezija 1752. godine naredila da joj se preda jedan slučaj u kojem je vještica optužena. Takva je žena uz pratnju morala biti dovedena u Beč te su je ispitivali sudski vještak i istraživač slučaja. Budući da je vjerovanje u vještičje moći i praznovjerje bilo rašireno kraljica je 1756. godine inaugurirala, a dvije godine kasnije je na snagu stupio zakon kojim je zabranjen progon vještica u Hrvatskoj (Isti, 2008: 19.). Zakonski članak VI. iz 1756. godine ima u sebi sadržan koncept mišljenja Marije Terezije o vraćanju: „...*Premda se s punim pravom nastoji oko toga, da se slava Bogu očuva svim silama i da se nasuprot sve, što joj je na uštrb, osobito djelovanje čarobnjačko istrijebi, a no se ipak ne može nipošto dopustiti, da se kod objede s toga zločina po pustom starom mišljenju, po pukom naklapanju i ispraznoj sumnji c/ariski/ kr/aljevski/ podanici udare na kakve muke, nego se određuje, da se protiv lica, koja su sumnjiva zbog vraćanja i čaranja, svagda postupa s pravim obzirima i uopće s razlogom i pravnim dokazom; i kod toga opet treba osobitu pozornost svratiti na ovu razliku:*

Da li ona umišljenost i ona poduzeća, tobožnja vraćanja ili čaranja i slično, s čega se okrivljuje lice udareno na muke, potječu ili 1. od licemjerna pretvaranja ili izmišljotine ili prevare; ili 2. iz melankolije, poremećaja sjetila i ludosti ili iz koje osobite bolesti; ili 3. da li je lice, završavši Boga i spas duše, doduše s svoje strane, ali bez uspjeha i utjecaja poduzimalo tako što, što je išlo za savezom s gjavlom; ili da li se napokon 4. opažaju sigurni znaci prave čarobnjačke, s vražjim sudjelovanje postignute nepodopštine. A sucima se ovim ozbiljno zabranjuje pod prijetnjom dašto najstrože kazne, ako uzrade protiv toga, da se kod potrage za tom opačinom, premda se ima oštro progoniti, okane nesigurnih i varavih sredstava za ispitivanje, kao što su: traženje vražjeg znaka ili madeža vještičina, ili sprečavanje, da onaj, što je zbog vraćanja sumnjiv, ne stupi na zelenu tratinu, ili ispitivanje mrzлом vodom i drugi još tako ništavni i donekle pače praznovjerni čarobnjački ustuci, što su prije bili u običaju.“ (Isti, 2008: 20.). Ovim je zakonskim člankom na snagu stupila ne samo

¹ Neka vrsta kožne pjegice ili madež.

zabrana progona vještica već i veća sloboda žena, tj. nemogućnost lažnog ispitivanja i njihova mučenja.

4.3 Krčelić i Škrlec o ženama

Većinu podataka o ženama XVIII. stoljeća, pogotovo iz gradskog plemićkog kruga, tj. iz događanja u Zagrebu donosi Krčelić. Za razliku on od Nikole Škrleca piše potajice. On se zalaže za obrazovanje žena, te često navodi ako je koja žena obrazovanija kojim sve jezicima govori, ali isto tako napominje i sva odstupanja koja se po njemu čine primjerena plemićkome staležu. Tako za groficu Prudenciju Patačić navodi da je pričala i pisala latinski. Obrazovanje mladih plemićkih kćeri pripisuje uršulinkama. Osim pozitivnih stana Krčelić spominje i razna neprimjerena ponašanja koja su se događala u Zagrebu polovicom XVIII. stoljeća (Shek Brnardić, 1997:56-58.). O sudu Krčelića prema ženama više piše Matasović: *„Ženski svijet se sada amizira i knjigom u većini tuđom, pored neizbježivoga »slijepog miša«. Niču spomenari, gdje fotografije prijateljskih likova nadomještaju od tuša crne silhuouette profila onih tako karakterističnih glava ancien regima sa tipičnim visokim frizurama.*

Nošnja se – veli gospođa Campan – mijenjala bez prestanka, a nakit se na glavi trpanjem prozirne koprene, cvijeća i perja toliko uzdigao, te žene njesu mogle naći dosta visokih kočija, da se u njih smjeste...

Lik žene bio je sada modom razdijeljen na tri partije: grudi, krilo i bokove. Osim steznika pomagaše tu već spomenute cipele s visokim petama. Stas žene dođe time u postav, da se trbuh uvukao, prsa pako ispriječila, a radi ravnoteže i leđa »uvukla«.“ (Matasović, 2008: 38-39.).

Za razliku od Krčelića koji svoja razmišljanja piše potajice Nikola Škrlec Lomnički piše službeno, želeći svojim tekstom doprinijeti poboljšanju ekonomskog stanja u zemlji. On zagovara tezu da žena mora biti „domaća“, iz domovine – ako nije, tj. strankinja je – neka nauči jezik i običaje. Također žena neka se suzdržava od pomodarstva i prihvati muževe navike, a ako je brbljava treba šutjeti, te se treba se znati ponašati. Morala bi raditi svoje (ženske) poslom, ali ne ispod dostojanstva položaja. Također se bavi se pitanjem treba li ženi prepustiti vođenje imanja: Škrlec je za tu mjeru, tj. zastupa tezu da žene kontroliraju kućanstvo, ali do mjere kada nije previše fizički naporno (Škrlec Lomnički, 1999: 29-33.).

4.4 Ženski pogled - pisma grofice Drašković

Snaha grofa Kazimira Draškovića, ujedno i sestra njegove žene, Eleonora Felicita (1740.-1776) bila je obrazovana primjereno ženama u 18. stoljeću. Zbirka objavljenih pisama koje je ostavila za sobom i pisala je na njemačkom i francuskom, a vjerojatno se služila i hrvatskim jezikom. Najneobičnije je bilo to da joj je suprug bio i nećak, Ivana VIII. Drašković, koji je poput svoga oca bio u vojsci u Vojnoj krajini. Grofica je često svoja pisma potpisivala s *prijateljica* i *teta Eleonora*. Eleonorina sestra Suzana se udala za Josipa Kazimira i s njim dobila sina Ivana koji će kasnije postati Eleonorin muž.

Pisma napisana francuskim slala je grofica Drašković svome mužu Varaždin, Petrinju i Glinu obuhvaćaju razdoblje od 1767. do rujna 1770. godine. U pismima Eleonora nom persira supruga, te ga naziva suprugom i prijateljem. Iz samih pisama vidljiv je život plemkinje u drugoj polovici XVIII. stoljeća. Kako gotovo svakodnevno ima problema sa slugama. Kako je zapravo dvorski život na posjedima pomalo dosada. Eleonora Drašković svoju svakodnevnicu upražnjava u malim bitkama sa kuharima i glazbenicima, te iako im je „poslodavac“ o svemu izvještava svoga muža.

Sva ta pisma pisana voljenom mužu imaju melankoličan ton dosade u njegovoj odsutnosti i brige oko mnogih obaveza na posjedima. Ona neprestano putuje od imanja do imanja i daje zadatke slugama, te o svemu tome izvještava svoga muža. Isto tako mu daje savjete, koji put se i ne slažući sa njegovim mišljenjem. Osim putovanja njezina je dužnost ekonomija posjeda i upravljanje dok njezin suprug nije prisutan. Suhoparna i okrutna svakodnevica XVII. stoljeća nije jedino što se može isčitati iz pisama Eleonore Drašković, ona je također i žena puna nade i optimizma. Koja jedva čeka da vidi svoga supruga. U mnogim ga pismima pita, a također mu i daje savjete. Zbog udaljenosti ju povremeno muči iljubomora. Ali kroz pisma ona progovara i „shvaća“ tjelesne slabosti supruga koji je daleko od nje te je usamljen i željan zabave.

Nažalost nema odgovora Ivana VIII. Eleonori, no njezina pisma su savršen uvid u svakidašnji život plemkinje XVIII. stoljeća. U njima nema sjaja i blještavila baroka ili pravilnosti klasicizma. ona su svakidašnji prikaz života žene kako ga ona vidi i kako ga želi prikazati supruhu koji zbog raznih dužnosti nije kraj nje.

5. Zaključak

Da bi smo bolje proučili XVIII. stoljeće najprije moramo uoznati plemićki život tog razdoblja. Samim tim i nosioce ili bolje rečeno naručitelje kulturnih artefakata. Malo je materijalnih predmeta pučke kulture iz toga razdoblja, zapravo gotovo da je i nema. Možemo ju detektirati jedino kroz pisane izvore i manjim dijelom kroz slikovne prikaze. Izuzetak pučke umjetnosti (kulture) su drvene crkvice u Turopolju. One su odraz pučke pobožnosti i doticaja s „visokom“ kulturom.

Većinu podataka iz XVIII. stoljeća saznajemo iz *Annuae*-a Adama Baltazara Krčelića, koji govori o svakidašnjem životu plemstva, ali i puka. Krčelić također donosi puno informacija o stvarnom položaju i statusu žena, i to onih iz viših društvenih slojeva. Problem je ovoga autora što on u svojem tajnom dnevniku zapisuje većinom negativnosti koje su se manifestirale u plemićkom životu sredine stoljeća. Za razliku od Krčelića Nikola Škrlec Lomnički svoje djelo piše po službenoj dužnosti te donosi sliku žene kakva bi trebala biti i koji su sve problemi u koje se može zapasti krivim odabirom bračnog partnera, ali isto tako donosi i savjete koji mogu pomoći i muškarcu i ženi.

Pravni položaj žena u XVIII. stoljeću bio je isti ili sličan kao i u prethodnim stoljećima. Pravo glasa ostvarit će tek u XX. stoljeću! Ipak njihov društveni status nije bio tako loš kako se u većini slučajeva prikazuje. Nove ideje donijele su svijest o tome da je „dobra“ žena znači blagostanje u kući.

Bračni je status isto tako određivao i pravni položaj žena, stoga se većina udovica neposredno nakon smrti ponovo udavalo i time si pribavljalo pravnu zaštitu, jer je u izrazito patrijarhalnom društvu pravno gledano samo muškarac mogao biti pravno zastupan pred sudom. Iznimku su činile redovnice čiji je pravni status bio određen redom i pravilima samostana. Društveni se status žena poboljšao dolaskom Matije Terezije na vlast. Prestala su sudovanja protiv žena koje s proglašavane vješticama i okrutno mučene. Društvena uloga i saloni obrazovanih plemkinja postaju mjesto okupljanja i kulturnih događanja te širenja novih, prosvjetiteljskih ideja.

Primjer obrazovanih i ambicioznih žena su svakako i članice obitelji Drašković. Dok su se njihovi muževi bavili državnom politikom, raznim službama i ratovanjima one su bile te koje su vodile gospodarstvo na brojim posjedima obitelji. Većina posjeda je imala službene namjesnike no krajnje odredbe su donosili plemići, u ovom slučaju njihove supruge. Možemo reći da su problemi nastali kada se Josip Kazimir Drašković oženio ženom nižeg staleškog statusa, jedina stvar koja mu je time ograničena je bilo napredovanje u političkoj karijeri.

Većina plemkinja je imao, uglavnom kroz bračna, ali i kroz nasljedna prava dobar društveni i socijalni status. Plemkinje su većinom nakon muževe smrti ponovo sklapale brakove da bi imale bolja prava i pravnog predstavnika. Miraz i naslijeđena imovina su bila dobra koja se nisu mogla ženama oduzeti tako da su kroz XVIII. stoljeće imale i financijsku sigurnost, no potpuna prava dobit će tek dva stoljeća kasnije.

Posebnu sliku iz svakidašnjeg života plemstva, tj. žensku perspektivu možemo vidjeti iz pisama gofice Eleonore Drašković. Ona u svojim pismima opisuje svakidašnji život. Ona uz informacije o svakidašnjim poslovim donosi i pokoju emociju upućenu voljenom suprugu.

Odnos plemićke i pučke kulture je oduvijek je prisutan. Jedino je razlika što je, nazovimo je tako, plemićka kultura sačuvana u raznim materijalnim predmetima, dok se pučka smatrala manje vrijednom. Pučka je kultura XVIII. stoljeća sačuvana u pisanim i slikovnim izvorima one plemićke te su obrasci koje iz nje isčitavamo duboko povezani.

6. Popis ilustracija

Slika 1. a, b. Glazbala na zidnim slikama u nišama prozora u dvorcu Brezovica. (Izvor: snimio Josip Matker.)

Slika 2. Čete prikazane na tapiseriji u Dvorcu Trakošćanu. (Izvor: preuzeto iz: Šaban, Ladislav. Glazba u dvorovima Draškovića u 18. stoljeću. [2. izdanje u: *Arti musices*. God 36. br1. Zagreb, 2005: 6.]).

Slika 3. Detalj tapiserije iz dvorca Trakošćana; prikaz vojne glazbe. (Izvor: preuzeto iz: Šaban, Ladislav. Glazba u dvorovima Draškovića u 18. stoljeću. [2. izdanje u: *Arti musices*. God 36. br1. Zagreb, 2005: 7.]).

7. Popis literature

A[nđela] Ht[Horvat], *Brezovica*, u: AA.VV., *Enciklopedija hrvatske umjetnosti*, Prvi svezak, (ur.) Žarko Domljan, 1995.:a 122.

A[nđela] Ht[Horvat], *Trakošćan*, u: AA.VV., *Enciklopedija hrvatske umjetnosti*, Drugi svezak, (ur.) Žarko Domljan, Zagreb, 1995.v: 357–358.

ANDREIS, Josip. *Povijest hrvatske glazbe*. Zagreb, 1974: 121-177.

BALOG, Zdenko. Josip Kazimir Drašković i Trakošćan njegova doba. u: *Od svagdana do blagdana - Barok u Hrvatskoj [kultura življenja u 17. i 18. stoljeću u Hrvatkoj]*, (katalog izložbe - 25.5.-26.9.1993, [ur. Vladimir Maleković]. Zagreb, 1993: 226-232.

BARKER, Thomas M. *Army, Aristocracy, Monarchy: Essays on War, Society, and Government in Austria, 1618-1780*. New York, 1982.

BAUER, Ernest. Sedmogodišnji rat. u: *Sjaj i tragika hrvatskog oružja*. Zagreb, 1991: 57-75.

BLAŽEKOVIĆ, Zdravko. Bilješke o glazbenicima na zagrebačkom Griču u 18. stoljeću. u: *Glazbeni barok u Hrvatskoj*, OGV. Osor, 1989: 114-123.

BRAJKOVIĆ, Vlasta. *Grbovi, grbovnice, rodoslovlja. Katalog zbirke grbova, grbovnica i rodoslovlja*. [rukopis uredila i pripremila za tisak Dubravka Peić Čaldarović], Zagreb, 1995: 5; 70-72.

BRNARDIĆ, Vladimir. Hrvatski vitezovi Reda Marije Terezije (IV) - Josip Kazimir Drašković (1716.-1765.). u: *Hrvatski vojnik*. [gl. ur. Željko Stipanović], Zagreb, 2007: 24-25.

BRNARDIĆ, Vladimir. Freske s prizorima iz sedmogodišnjeg rata u dvorcu Brezovica. u: *Hrvatski vojnik*. [gl. ur. Zoran Batušić]. Zagreb, 2000: 86-90.

BURKE, Peter. *Junaci, nitkovi i lude. Narodna kultura predindustrijske Evrope*. [Preveli Borko Auguštin i Dunja Rihtman-Auguštin], Zagreb, 1991.

BURKE, Peter. *Očevid: upotreba slike kao povijesnog dokaza*. [prijevod Marko Gregorić], Zagreb, 2003.

„Cher Epous...” *PISMA Eleonore Felicite grofice Drašković Ivanu VIII. grofu Draškoviću / BRIEFE Eleonore Felicitas Gräfin Draskovich an Johann VIII. Nepomuk Graf Draskovich*. [priredili Alice Reininger, Ivan Mravlinčić, Ivan Rožmarić]. Trakošćan, 2013.

CVETNIĆ, Sanja (ur.). *Pučko i dijačko* (urednička napomena). u: *Kapela sv. Barbare u Velikoj Mlaci*. Zagreb., 2008.

CVITANOVIĆ, Đurđica. Rod Draškovića i umjetnost. u: *Kaj*. God 5. br 11. Zagreb, 1972: 40-46.

Čarolija niti: vještina narodnog tkanja u Jugoslaviji = The wonder of weaving: folk-weaving skills in Yugoslavia. [katalog izložbe]. [urednice Jelka Radauš Ribarić, Dunja Rihtman Auguštin]; [prijevod na engleski Nada Šoljan, Sonja Bićanić, Ellen Elias-Bursać]; [fotografije

Mitja Koman ... et al.]; [crteži Jasminka Vujičić]. Muzejski prostor, Zagreb, Jezuitski trg 4, 30. lipnja-28. kolovoza 1988.

DÄRMANN, Iris. Etnologija. u: *Znanost o slici: discipline, teme, metode*. (uredio Klaus Sachs-Hombach). [prijevod Martina Horvat, Srećko Horvat; redaktura Žarko Paić], Zagreb, 2006.

ELIAS, Norbert. *Mozart. Sociologija jednog genija*. [s njemačkog preveo Boris Perić] Zagreb, 2007.

FINCI, Predrag. *Priroda umjetnosti*. Zagreb, 2006.

GUŠIĆ, Marijana. *Tumač izložene građe*. Zagreb 1955.

HIRTENFELD, J(aromir). *Militär-Maria-Theresien-Orden und seine Mitglieder*. Wien, 1858: 209-210.

HORVAT, Andela; MATEJČIĆ, Radmila; PRIJATELJ, Kruno. *Barok u Hrvatskoj*. Zagreb, 1982.

HRG, Meto. Opis posvete i pohoda župne crkve u Višnjici 1757. godine. u: *Kaj*. God 5. br 11. Zagreb, 1972: 80-82.

JEMBRIH, Alojz. *Grof Sermage u zrcalu svojih pisama 1758*. [pisma je s njemačkog preveo Mario DUđuzević], Zagreb, 2000.

KARAMAN, Igor. *Privredni život Banske Hrvatske od 1700. 1850*. Zagreb, 1989.

KATALINIĆ, Vjera. Glazba u palači i oko nje. u: *Kaj*. God. XXXVIII. br. 4-5, Zagreb., 2005:5110. PDF u prilogu

KRČELIĆ, Baltazar Adam. *Annuæ ili Historija 1748.-1767*. [prev. i napisao pogovor Veljko Gortan]. Zagreb, 1952.

KRUHEK, Milan. Posjedi, gradovi i dvorci obitelji Drašković. u: *Kaj*. God 5. br 11. Zagreb, 1972: 82-95.

KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, Ivan. Porodica Draškovića. U: *Glasoviti Hrvati prošlih vjekova*. Zagreb, ²1991: 152-205.

MALEKOVIĆ, Vladimir. Od svagdana do blagdana. Ka prepoznavanju duha baroka u Hrvatskoj. u: *Od svagdana do blagdana - Barok u Hrvatskoj [kultura življenja u 17. i 18. stoljeću u Hrvatskoj]*, (katalog izložbe - 25.5.-26.9.1993, [ur. Vladimir Maleković]. Zagreb, 1993: 12-32.

MATASOVIĆ, Josip. *Iz galantnog stoljeća. Kulturnohistorijski fragmenti, knjiga prva*. Zagreb, 1921.

MATASOVIĆ, Josip. *Iz galantnog stoljeća: (kulturnohistorijski fragmenti)*. [priredila Teodora Shek Brnardić], Drugo prošireno izdanje. Zagreb, ²2008.

MODRUŠAN, Miljenko. Nekoliko ženskih likova iz obitelji Drašković. u: *Kaj*. God 5. br 11. Zagreb, 1972: 60-69.

PERČI, Ljerka. Glazbeni instrumenti u posjedu plemićke obitelji Drašković na početku 19. stoljeća. u: *Arti musices*, 34/1-2. Zagreb 2003: 169-186.

PETRIĆ, Hrvoje. *Podravska seljačka buna 1755. godine*. Preuzeto sa web-stranice: <http://www.hrvatska-povijest.info/index.php/Hrvatska-u-novom-vijeku/Podravska-seljacka-buna-1755.-godine.html>, 03. 05. 2009.

SENJKOVIĆ, Reana. Oko baroka. u *Etnološka tribina 17*. Zagreb, 1994: 123-138.

SHEK BRNARDIĆ, Teodora. Krčelićeve predodžbe o ženama. u: *Zaprešićki godišnjak*. [ur. Laljak, Stjepan], God. 7. Zaprešić 1997: 52-62.

ŠABAN, Ladislav. Glazba u dvorovima Draškovića u 18. stoljeću. u: *Kaj*. God 5. br 11. Zagreb, 1972: 32-39. [2. izdanje u: *Arti musices*. God 36. br1. Zagreb, 2005: 3-13.]

ŠKRLEC LOMNIČKI, Nikola. Četvrti dijalog. Za politiku, a potom o domovinskoj politici ili Kako se živi u Hrvatskoj. u: *Nikola Škrlec Lomnički 1729-1799*, sv. I., [prijevod s latinskog Neven Jovanović], Zagreb, 1999: 5-45.

VOJVODIĆ-ANDRIČEVIĆ, Monika. Odraz Sedmogodišnjega rata (1756.-1763.) u Hrvatskoj. u: *Gazophylacium. Časopis za pznanost, umjetnost, gospodarstvo i politiku*. [gl. ur. Alojz Jembrih] God. XI. br. 3-4, Zagreb, 2006: 139-160.